

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ИССЛЕДОВАНИЯ И ОХРАНЫ ПТИЦ**

УКРАИНСКОЕ ОБЩЕСТВО ОХРАНЫ ПТИЦ

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИССЛЕДОВАНИЯ И ОХРАНЫ ПТИЦ

*Сборник научных статей под редакцией
д.б.н. Русева И.Т., к.б.н. Корзюкова А.И.,
к.б.н. Курочкина С.Л.*

Татарбунары – 2018

УДК 598.2

Актуальные вопросы исследования и охраны птиц
/Под ред. Русева И.Т., Корзюкова А.И., Курочкина С.Л.:
Сб. науч. ст. – К.: Изд-во Украинского общества охраны
птиц, 2018. – 246 с.

Сборник научных статей, посвященный **80**-летнему
юбилею украинского ученого-орнитолога
Анатолия Ивановича КОРЗЮКОВА

В сборнике опубликованы материалы, представленные на XXXVII Международную научную конференцию **«Актуальные вопросы исследования и охраны птиц»**, 12-15 сентября 2018 года. Работы охватывают широкий круг проблем современной орнитологии и экологии. Рассматриваются вопросы современного состояния редких и исчезающих видов птиц. Работы охватывают многие редкие виды птиц и широкий круг проблем региона, связанных с нарушением их местообитаний. Предложены меры по их охране и созданию объектов природно-заповедного фонда.

Сборник адресован орнитологам, научным работникам, преподавателям ВУЗов, специалистам в области охраны природы и заповедного дела, аспирантам и студентам естественных факультетов, активистам общественных научных и природоохранных организаций.

На передней обложке: чекан луговой, фото И.Т.Русева

На задней обложке: розовые пеликаны, большие белые цапли и другие птицы в верховьях лимана Сасык, фото С.Л.Курочкина

© Украинское общество охраны птиц

© Национальный природный парк «Тузовские лиманы»

© Авторы статей

ОРНІТОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ У ПОНИЗЗІ МОЛОЧНОГО ЛИМАНУ ВЛІТКУ 2016-2018 РР.

Гаврилюк М. Н.

Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького
gavrilyuk.m@gmail.com

Молочний лиман – одна з водойм Приазовської групи лиманів. Довжина близько 36 км, ширина 5-8 км, площа близько 225 км². Зв'язок із морем непостійний, здійснюється через штучний канал. Тому для водойми характерним є довготривалі коливання рівня води [1]. Водойма є важливою територією для підтримання популяцій водно-болотних птахів. Від віднесення до ІВА територій – під час осінньої міграції спостерігається одночасно 197-286 тис. птахів [2]. Лиман входить до складу Приазовського національного природного парку.

Матеріал був зібраний протягом 2016-2018 рр. Спостереження здійснювалися вздовж коси Пересип протягом 28.06-06.07.2016, 27.06-03.07.2017 та 02-06.07.2018. Обліки водно-болотних птахів проводили маршрутно-точковим методом у пониззі Молочного лиману – вздовж коси Пересип від смт Кирилівка (Якимівський район, Запорізька область) до місця з'єднання лиману протокою з морем. Дати обліків наведено в таблиці. Для визначення птахів використовували бінокль та підзорну трубу.

Результати обліків водно-болотних птахів представлено в таблиці. В ній наведено максимальну кількість кожного виду птахів, виявлену протягом обліків кожного року. У 2016 та 2017 рр. ми не обліковували птахів, що гніздилися на островах лиману. Тому для таких

видів, як рябодзьобий крячок та морський голубок чисельність у наших результатах виявилася нижчою.

Таблиця

Чисельність водно-болотних птахів у нижній частині
Молочного лиману

		30.06- 02.07.2016	29.06- 2.07.2017	02- 05.07.2018
1.	<i>Pelecanus onocrotalus</i>	-	1	171
2.	<i>Phalacrocorax carbo</i>	50	-	1
3.	<i>Egretta alba</i>	-	-	1
4.	<i>Egretta garzetta</i>	40	50	50
5.	<i>Ardea cinerea</i>	12	10	31
6.	<i>Cygnus olor</i>	5	9	24
7.	<i>Tadorna ferruginea</i>	-	-	8
8.	<i>Tadorna tadorna</i>	51	310	460
9.	<i>Anas platyrhynchos</i>	-	-	8
10.	<i>A. crecca/A. querquedula</i>	-	2	-
11.	<i>Aythya ferina</i>	-	8	-
12.	<i>Pluvialis squatarola</i>	-	1	-
13.	<i>Charadrius dubius</i>	3	-	-
14.	<i>Charadrius alexandrinus</i>	2	17	60
15.	<i>Recurvirostra avosetta</i>	1	2	147
16.	<i>Haematopus ostralegus</i>	5	10	2
17.	<i>Tringa ochropus</i>	1	-	2
18.	<i>Tringa glareola</i>	1	-	2

19.	<i>Tringa nebularia</i>	31	122	9
20.	<i>Tringa totanus</i>	2	8	-
21.	<i>Actitis hypoleucos</i>	3	-	1
22.	<i>Phylomachus pugnax</i>	250	-	220
23.	<i>Calidris ferruginea</i>	-	3	8
24.	<i>Calidris</i> sp.	-	8	-
25.	<i>Gallinago gallinago</i>	-	1	-
26.	<i>Numenius arquata</i>	5	15	1
27.	<i>Glareola pratincola</i>	-	2	-
28.	<i>Larus ichtyaetus</i>	1	6	18
29.	<i>Larus melanocephalus</i>	-	-	1
30.	<i>Larus minutus</i>	90	10	1700
31.	<i>Larus ridibundus</i>	560	190	3300
32.	<i>Larus genei</i>	27	1260	2700
33.	<i>Larus cachinnans</i>	6	63	300
34.	<i>Chlidonias niger</i>	37	-	100
35.	<i>Chlidonias leucopterus</i>	1	4	1700
36.	<i>Gelochelidon nilotica</i>	-	-	3
37.	<i>Hydroprogne caspia</i>	5	20	1
38.	<i>Thalasseus sandvicensis</i>	245	500	1600
39.	<i>Sterna hirundo</i>	10	29	18
40.	<i>Sterna albifrons</i>	-	4	-
	Разом	1444	2665	12647

У пониззі Молочного лиману птахи були розподілені нерівномірно – основна частина їх зосереджувалася в місці

впадіння каналу до лиману, ще одне скупчення птахів формувалося в південно-західній частині лиману, біля смт Кирилівка. Між цими двома місцями птахи зустрічалися у невеликій кількості. Ще одне скупчення мартинів (переважно жовтоногих мартинів *Larus cachinnans*) існувало біля правого берега лиману за декілька кілометрів від смт Кирилівка. Ці мартини пов'язані трофічно із звалищем твердих побутових відходів, розташованим неподалік. Птахів у цьому місці ми не обліковували.

Внаслідок відсутності постійного зв'язку Молочного лиману з морем рівень у лимані у період наших досліджень щороку зменшувався. Якщо у 2016 році вода в нижній частині лиману не доходила до межі очерету на косі Пересип у середньому декілька десятків метрів, у 2017 ця відстань становила близько 0,5 км, то у 2018 – вже близько 1,5 км. Степанківська затока у 2018 році пересохла повністю. Це вплинуло на місця концентрації птахів, адже більшість із них трималася вздовж берегової лінії. Крім того, обміління лиману призвело до зникнення у 2018 році колоній рябодзьобого крячка (*Thalasseus sandvicensis*), річкового крячка (*Sterna hirundo*) та тонкодзьобого мартина (*Larus genei*) на невеликих островах у пониззі Молочного лиману. У 2016 р. згадані птахи успішно тут гніздилися. У 2017 році острови вже були з'єднані з берегом, але птахи, судячи з поведінки, гніздилися та частина з них мала пташенят. У 2017 році спостерігали два виводки галагазів (*Tadorna tadorna*) із пуховими пташенятами, наступного року гніздування не відмічено. Обміління лиману призвело до утворення великих за площею солончаків. Проте наші спеціальні пошуки у 2018 році видів, що пов'язані з такими біотопами (лежень (*Burhinus oedicnemus*), дерихвіст лучний (*Glareola*

pratincola)) результатів не дали. У той же час за таких умов відмічено збільшення кількості пісочників морських (*Charadrius alexandrinus*).

Обліки припадали на період, коли у деяких видів ще тривав період гніздування. У той же час, для багатьох птахів характерним була поява міграційних скупчень. У деяких видів, які не гніздяться на лиманах, у скупченнях ми спостерігали молодих птахів. Найбільш ранні зустрічі із птахами першого року життя: мартин малий (*Larus minutus*) – 30.06.2016, мартин звичайний (*Larus ridibundus*) – 02.07.2016 та 02.07.2018.

Кількість видів водно-болотних птахів у різні роки становила: 2016 – 26, 2017 – 28, 2018 – 31. Чисельність окремих видів у різні роки суттєво відрізнялася. У 2016 році найбільшою за роки спостережень вона була у брижача (*Philomachus pugnax*). Під час наших досліджень у 2016 році відмічено переміщення цих птахів у західному напрямку. Звертає на себе увагу у 2018 році висока чисельність мартинів, які не гніздяться у даному районі – звичайного мартина, малого мартина та болотяних крячків.

Нижче наведено інформацію щодо окремих рідкісних та нечисленних видів.

Пелікан рожевий (*Pelecanus onocrotalus*). У 2016 році групу птахів, що нараховувала близько 230 ос. спостерігали 03.06.2016 на сусідньому, Утлюцькому лимані. У 2017 році ми вперше спостерігали рожевого пелікана на Молочному лимані. У 2018 птахи трималися тут регулярно.

Пісочник морський. Гніздиться на солончаках Молочного лиману вздовж коси Пересип. 02.07.2016 знайдено гніздо з 3 яйцями, які насиджувала самка. 30.06.2017 спостерігали пару з 3 пуховими пташенятами біля смт Кирилівка. 04.07.2018 спостерігали пару з трьома

пуховими пташенятами, а також виявлено гніздо з 3 яйцями, які насиджувала самка.

Трав'янка білошия (*Saxicola maurus*). 29.06.2016 на косі Пересип на ділянці степової рослинності, що межує із розрідженими заростями очерету, спостерігали виводок птахів. 04.07.2018 також спостерігали виводок цих птахів.

Кам'янка лиса (*Oenanthe pleschanca*). Протягом 2016-2018 рр. одна пара щороку гніздилась на косі Пересип на території баз відпочинку. У 2016 році гніздо з пташенятами було розташовано під бетонною плитою на рівні землі недобудованої будівлі. 30.06.2018 під час годування дорослими пташенята вже виходили назовні з-під плити. У 2017 та 2018 рр. на цьому місці спостерігали виводки, які догодовували дорослі птахи.

Отримані результати підтверджують важливість Молочного лиману для збереження популяцій багатьох водно-болотних птахів, у тому числі рідкісних.

Список використаних джерел

1. Кошелєв О. Молочний лиман // ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. – К.: Вид-во «СофтАрт, 1999. – С. 138-139.

2. Черничко И.И., Сиохин В.Д., Кошелєв А.И., Дядичева Е.А., Кирикова Т.А. Молочый лиман // Численность и размещение гнездящихся околоводных птиц в водно-болотных угодьях Азово-Черноморского побережья Украины / Под. ред. Сиохина В.Д. – Киев, 2000. – С. 339-373.